

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ: СВІТОГЛЯДНИЙ АНАЛІЗ

Демчук Л. І., Алпатова О. М., Максименко І. Ю.

ВСТУП

Сучасні енвайронментологічні проблеми становлять загрозу для існування людства на кожному рівні – від імпактного до глобального. Для України ці проблеми серйозні через високу концентрацію небезпечних виробництв, значні зміни в ландшафті, неефективне використання природних ресурсів і недостатнє забезпечення виробничих і контрольних структур екологічної безпеки.

Актуальність проблеми екологічної безпеки особистості та держави обумовлена тим, що у сучасних цивілізованих демократичних державах, поряд із прогресивними зрушеннями в забезпеченні безпеки індивіда, починає розширюватися діапазон небезпек, пов'язаних із входженням цих держав у поле підвищеного техногенного та соціально-екологічного ризику.

Екологічна безпека – одна із складових національної безпеки, сукупність природних, соціальних, технічних та інших умов, що забезпечують якість життя та безпеку життя та діяльності проживаючого (чи чинного) на цій території населення та забезпечення стійкого стану біоценозу біотопу природного екосистеми¹.

Одним із найважливіших завдань забезпечення національної стійкості України є забезпечення життєдіяльності населення в техногенно безпечному та екологічно чистому світі. Екологічно чистий світ можливий тоді, коли буде відсутні загрози природних об'єктів, забезпечення захищеності об'єктів від цих загроз, тобто при забезпеченні необхідного стану екологічної безпеки.

Таким чином, техногенна безпека навколишнього середовища та екологічна безпека об'єктів (особистості, суспільства, держави, самого довкілля) – основні компоненти національної стійкості України в екологічній сфері.

1. Екологічна безпека – національна стійкість України

На сучасному етапі під загрозою безпеці прийнято розуміти наявність сукупності умов та факторів, що створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільства та держави.

---

¹ Качинський А.Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення. К.: НІСД, 2001. 312 с.

Відомі такі види екологічної небезпеки:

- соціально-екологічна;
- біосферно-екологічна;
- ресурсно-екологічна².

До екологічних загроз відносять:

- порушення стійкого клімату внаслідок зростання концентрації в атмосфері парникових, озоноруйнівних та інших газів, зміни поверхні Землі та порушення континентального вологообігу. Це веде до зростання аномальних метеорологічних явищ, нестійкості та глобального змін клімату, порушення сонячного спектру, опустелювання, зміщення географічних зон та поширення на нові території носіїв небезпечних хвороб;

- перетворення таких поновлюваних ресурсів, як атмосферне повітря, прісна вода, ґрунт, у невідновлювані, тому що вони тепер не відтворюються у колишній якості в межах природних коливань;

- швидко наростаюче зникнення біологічних видів (у тому числі мають промислове та господарське значення), які також перестають бути поновлюваним ресурсом;

- розпад генетичних програм³.

Не меншою екологічною загрозою для України є транскордонне перенесення повітряними масами із Заходу, із Центральної та Східної Європи

таких небезпечних масових забруднень, як оксиди азоту, сполуки сірки, вуглеводні, обсяг яких у 10 разів перевищує перенесення цих речовин з України на Захід.

До глобальних екологічних загроз додаються національні, регіональні, локальні. Вони включають:

- забруднення атмосферного повітря, яке перевищує санітарно-гігієнічні норми більш ніж у 200 населених пунктах та зачіпає половину населення. Найбільший «внесок» у забруднення вносять викиди енергетичних та промислових підприємств та автомобільного транспорту;

- погіршення якості води в більшості водних об'єктів, у яких фіксується високий рівень забруднення через скидання стічних вод, перевантаженості та низької ефективності роботи очисних споруд.

---

² Новосельська Л. Аналіз економічних інструментів екологічного спрямування. URL: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/aturnal/iglpdp/2003_28/171_Nowosejska_LG_28.pdf.

³ Гошовський С., Рудько Г., Преснер Б. Екологічна безпека техноприродних геосистем у зв'язку з катастрофічним розвитком геологічних процесів. К.: ЗАТ «НІЧЛАВА». 2002. 624 с.

Відбувається евтрофікація більшості водних об'єктів та деяких внутрішніх морів – Азовського та Чорного;

- незадовільний стан значної частини використовуваних у сільському господарстві земель України, на 60 % яких йде деградація за рахунок ерозії ґрунтів, зниження родючості, накопичення шкідливих речовин;

- повсюдне скорочення різноманітності екосистем, кількості видів рослин та тварин, що веде до дестабілізації навколишнього середовища та непоправним втрат генофонду;

- різке ослаблення охорони унікальних природних об'єктів, у тому числі заповідників та національних парків, на облаштування яких виділяється понад 10 % необхідних коштів;

- невіршеність проблем зберігання та утилізації ядерних, небезпечних токсичних промислових та побутових відходів на тлі тенденцій до використання території України як місце переробки та поховання небезпечних для навколишнього середовища відходів, матеріалів та речовин, у тому числі з третіх країн.

В даний час вважається, що основною зовнішньою загрозою екологічного характеру є війни, особливо ядерна війна, яка може спричинити екологічну катастрофу планетарного характеру.

Під внутрішньою загрозою нами розуміється будь-яка виробнича та господарська діяльність, що здійснюється різними підприємствами, установами, організаціями, відомствами без урахування можливого антропогенного та техногенного забруднення ними навколишнього природного середовища та руйнування існуючих екосистем. Шляхи мінімізації загроз: підйом економіки України має змінити зазначені негативні тенденції показників екологоемності та ресурсомісткості виробництва. В іншому випадку, якщо зростання відбуватиметься за рахунок простої мобілізації старих виробничих фондів, то вплив на навколишнє середовище не тільки повернеться на колишній рівень, а й перевершить його.

Найближча і головна мета екологічної політики – домогтися, щоб економічне зростання відбувалося без збільшення навантаження на навколишнє середовище, тобто на новій технологічній базі. Однак, це ж умова необхідно як вирішення екологічних завдань. Тільки в цьому випадку ми забезпечимо економічну ефективність виробництва у довгостроковому аспекті та конкурентоспроможність продукції на світовому ринку.

Проблема безпеки в екологічній сфері може бути вирішена лише при комплексному застосуванні заходів правового, організаційного, еколого-економічного, інженерно-технічного та іншого характеру забезпеченням:

- промислової (а точніше техногенної) безпеки самого підприємства (від внутрішніх загроз);
- техногенної безпеки навколишнього середовища (зокрема від загроз техногенного характеру із боку підприємства);
- екологічної безпеки підприємства⁴.

В рамках екологічної безпеки необхідно, перш за все, забезпечити санітарно-епідеміологічну безпеку населення. Це узагальнюючий напрямок політики щодо запобігання чи зниження небезпечного та шкідливого впливу факторів навколишнього середовища на стан здоров'я населення, метою якої є:

- забезпечення відповідності якості питної води гігієнічним нормативам;
- забезпечення відповідності якості атмосферного повітря населених місць гігієнічним нормативам;
- забезпечення якості та безпеки харчових продуктів;
- зменшення несприятливого впливу на здоров'я населення ґрунтів, забруднених небезпечними відходами;
- гігієнічна безпека житла;
- забезпечення радіаційної безпеки населення;
- відповідність умов праці гігієнічним нормативам.

Сьогодні довгостроковими орієнтирами проведення державної екологічної політики, що забезпечують екологічну безпеку країни, є:

- підтримка стабільності та стійкого рівноважного стану екосистем регіонів та країни в цілому як частини глобального екологічного рівноваги;
- формування сприятливої екологічної обстановки як фактор поліпшення довкілля людини;
- формування еколого орієнтованої економіки, що характеризується мінімальним негативним впливом на довкілля, високою ресурсо- та енергоефективністю;
- забезпечення глобальної стійкості біосфери⁵.

Пильна увага до природного компоненту є основою майбутнього соціального, культурного та економічного оновлення України.

Як передає Укрінформ, про це заявив Богдан Вихор, виконавчий директор WWF-Україна під час міжнародної прес-конференції «Україна: стійке економічне відновлення для людей та природи».

На прес-конференції було представлено звіт, підготовлений WWF Центральної та Східної Європи, WWF-Україна спільно з Бостонською

---

⁴ Серов Г.П. Техногенна та екологічна безпека. М. 2007. 512 с.

⁵ Веклич О. Про екологічний аспект обґрунтування вибору інтеграційного вектора. URL: https://zn.ua/ukr/ECOLOGY/ukrayina-yes-chi-ukrayina-ms-_html

консалтинговою групою, з рекомендаціями щодо сталого управління у ключових секторах економіки (будівництві, транспорті, енергетиці, сільському господарстві тощо).

Наголошувалося, що у кожному з цих секторів є можливості зменшення вуглецевого сліду, ефективнішого використання природних ресурсів та природоорієнтованих рішень під час повоєнного відновлення.

«Ми вже спостерігаємо певні наслідки зміни клімату: посуху в центральній частині України, зміни рівнів опадів, поширення пожеж на півночі... Тому відновлення країни після війни має відбуватися таким чином, який би готував нас до змін клімату з урахуванням збереження нашого природного капіталу. Ми не можемо повернутися до незаконних рубок лісів, створення парків, що існують тільки на папері. Екологічна безпека має стати частиною української спільної безпеки», – зазначив Віхор.

На його переконання, пильна увага до природного компонента є основою майбутнього соціального, культурного та економічного відновлення країни.

Експерт нагадав, що уряд України вже розпочав роботу над втіленням плану післявоєнного відновлення країни. І принцип сійкості є ключовим на порядку денному цього відновлення.

«Україна може забезпечити сталий розвиток сучасної, стійкої, низьковуглецевої та природоорієнтованої економіки. Наразі вдалий момент для забезпечення сталого розвитку нашої економіки, здатної виробляти товари з більш високою доданою вартістю, з використанням інноваційних ресурсів та ефективних технологій та моделей виробництва», – наголосив Віхор.

Як повідомлялося, 4-5 липня у Лугано (Швейцарія) відбулася Конференція щодо відновлення України після збройної агресії російської федерації. Президент Швейцарії Іньяціо Кассіс наголосив, що основою декларації є «Сім принципів Лугано», які визначають критерії та методи відновлення.

Учасники конференції затвердили такі принципи:

1. Партнерство. Україна очолюватиме процес відновлення та реалізуватиме його разом з міжнародними партнерами;

2. Спрямованість на реформи;

3. Прозорість, підзвітність, верховенство права;

4. Демократична участь;

5. Залучення багатьох стейкхолдерів;

6. Гендерна рівність та інклюзія;

7. Стійкий розвиток.

«Глави держав та урядів, міністри та високі представники зобов'язалися підтримувати Україну на її шляху до відновлення – від

початку до довгострокового відновлення. Від імені всього українського народу хочу їм за це подякувати», – заявив Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль.

Шмигаль повідомив, що робота над імплементацією плану розпочнеться вже сьогодні – під час круглого столу.

5 липня представники понад 40 країн та близько 20 міжнародних організацій за результатами конференції ухвалили Декларацію Лугано та пообіцяли підтримувати Україну.

За даними уряду, план оновлення України вже зараз оцінюється у 750 млрд доларів.

World Wildlife Fund (WWF) – міжнародна неурядова організація, що займається збереженням природи, дослідженнями та відновленням природного середовища.

Українська команда WWF – це професійні екологи та біологи, комунікаційники та проєктні менеджери.

2. Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження

Загальні концепції екологічної безпеки були розглянуті у роботах Н. Реймерса, С. Боголюбова, В. Данілова-Данільяна, К. Фролова, В. Бокова та інших вчених. Теоретичні та практичні дослідження з зазначеної проблеми поглиблюються, конкретизуються та деталізуються з різних наукових напрямків, а саме: з техніко-економічного (Б. Данілішин, О. Трофімчук, А. Шапар, Є. Яковлев, В. Шестопалов, М. Мальований та ін.), природничого (Г. Білявський, Г. Рудько, В. Некос та ін.), при катастрофічних ситуаціях (І. Рябінін, М. Биченок, А. Яцик та ін.).

Екологічна безпека державності розглядається як складова національної безпеки у роботах А.Б. Качинський, В.О. Косовцев. Зокрема, у роботах В. Измалков, А. Биков, В. Мурзін, R. Ricroft, J. Diets, K.R. Swith розглядаються різні концепції, принципи та моделі забезпечення екологічної безпеки.

Щодо питання формулювання поняття екологічної безпеки немає однозначного підходу. Існуючі формулювання поняття екологічної безпеки вимагають деталізації та уточнення ознак, значна частина яких не дозволяють однозначно виділити предмет безпосередньо екологічної безпеки. Прикладом тут може бути те, що в окремих роботах екологічна безпека характеризується як захищеність «об'єктів безпеки від загроз з боку забруднених природних об'єктів» або як захист «населення та територій від надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру».

На думку окремих учених, екологічна безпека визначається як рівень захищеності не тільки населення, флори та фауни, а також навколишньої

людини, в цілому, природного середовища від наслідків, що виникли внаслідок антропогенного впливу та стихійних лих⁶. У цьому випадку як об'єкт безпеки розглядається не тільки людина, а й природа, а діяльність людини і природна стихія визнаються джерелом небезпеки.

На думку інших учених, формулювання екологічної безпеки розглядає її як стан захищеності від потенційних загроз з боку об'єктів природи «життєво важливих інтересів», пояснює, власне, причину, через яку виникає прагнення до безпеки. Однак, необхідно зазначити, за тематикою екологічної безпеки, відсутні спроби достатньо ємного визначення, що загалом підтверджує стан пошуку адекватного змісту такої безпеки формулювання у науковому та експертному середовищі. Дискусійний характер підтверджує і запропоноване формулювання екологічної безпеки, що описується як відсутність загроз, пов'язаних із заподіянням шкоди природі та здоров'ю людини. Інакше висловлюючись, об'єктом безпеки, поруч із людиною, то, можливо і елемент природного середовища.

Безпека є собою найбільш важливу потребу людини, за якою слідують потреби в їжі, воді та одязі, а також у житлі та отриманні інформації. Ця категорія, має загальнонауковий характер, є інтегрованою формою, яка відбиває життєздатність людини та її життєстійкість, поруч із оточуючої його зовнішньої природного довкілля. Безпека формується також як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз. Життєво важливі інтереси – сукупність потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування та можливості прогресивного розвитку особистості, суспільства та держави. До основних об'єктів безпеки належать: особистість – її права та свободи; суспільство – його матеріальні та духовні цінності; держава – її конституційний устрій, суверенітет та територіальна цілісність.

У контексті наведеного формулювання поняття «екологічна безпека» виступає дешифратором положень найзагальнішого плану, оскільки екологічна безпека в реаліях ХХІ століття представлена такими об'єктами, як права та свободи особистості, духовні та моральні цінності суспільства. У цих умовах поняття «екологічна безпека» набуває ключового значення в низці документів міжнародного рівня. Насамперед, це обумовлено рівноправним використанням даного поняття, поряд з такими, як глобалізація та ноосфера, виступаючи важливим елементом у розумінні нових та потенційних варіантів

---

⁶ Джоробеков, Ж. М. Екологічна безпека: поняття та зміст. Молодий учений. 2016. № 4 (108). С. 546-548. URL: <https://moluch.ru/archive/108/25919/> (дата звернення: 01.10.2022).

розвитку людського суспільства, забезпечуючи при цьому дотримання екологічного імперативу.

У загальноприйнятому розумінні екологічна безпека в її глобальному аспекті розглядається як виключення самої можливості виникнення загрози катастрофи у світовому масштабі, тобто виступає гарантом виживання. Даний підхід не має прецедентів у всій історії цивілізації, оскільки людства екологічні катаклізми ніколи раніше не піднімалися на рівень загальносвітового значення, що, природно, не дозволяє механічно екстрапольовати їх інтегрований досвід на сучасну ситуацію, що склалася в загальносвітовому форматі.

3. Аналіз вирішення проблеми та формулювання завдання для оптимального розвитку екологічної безпеки

Всі дискусії з цих питань дружно оминають екологічний аспект обґрунтування вибору пріоритетного вектора міжнародної економічної інтеграції України, хоча саме екологічні виклики та загрози зараз позиціонуються світовою науковою спільнотою як основні ризики розвитку глобальної соціально-економічної системи. Вони стоять в одному ряду з ризиками геополітичних конфліктів та кризою фіскальної системи та впливають на зростання економічних ризиків, як це було доведено у вражаючій доповіді «Глобальні ризики-2021» (Global Risk-2021) на позаминулому Всесвітньому економічному форумі і знову підтверджено стривоженістю світової спільноти.

Нарощування потужності екологічних викликів та їх впливу на економічні системи проявляється не тільки через екологічну шкоду, а й через фінансові втрати національних економік, отже, своєчасним є їхнє адекватне відображення в теорії та практиці управління національними господарствами, розробка конкретних шляхів покращення економічної та екологічної політики кожної країни. Справді, рівень захисту національних економічних інтересів від погроз залежить безпосередньо і від рівня екологічної безпеки, і тому її висока забезпеченість має стати провідним напрямком реалізації державної екологічної політики.

Враховуючи це, у Законі України «Про Основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2021 р.», прийнятому наприкінці 2010 р., розміщено офіційний перелік основних засад національної екологічної політики, серед яких – забезпечення збалансованості екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільного розвитку держави, а також забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України.

Для нашої країни екологічні проблеми – дуже гострі, і не лише через Чорнобиль, а й у зв'язку з досить сумними реаліями забруднення та якості довкілля.

Так офіційно визнано, що близько 15% території України з населенням понад 10 млн осіб. перебуває у критичному екологічному

стані. При цьому серед європейських країн у нашої держави – найвищий показник антропо- та техногенних навантажень на природне середовище практично на всій території, що не лише у кілька разів перевищує відповідні показники розвинутих країн світу, а й продовжує зростати.

Величезних масштабів досягло забруднення повітряного басейну, водних та земельних ресурсів, а також деградація ґрунтів та водойм, що завдає серйозної матеріальної шкоди національному господарству. Через кризовий стан природного середовища Україна має міжнародний статус зони екологічного лиха, а у світовій спільноті справедливо склався переважно негативний «екологічний» імідж України.

Враховуючи стан довкілля в Україні, а також необхідність адаптації вітчизняного екологічного законодавства до європейського, вищезгаданий Закон «Про Основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2021 р.», прийнятий у руслі розвитку опорного у вітчизняному екологічному законодавстві нормативного акту «Про Основні напрями державної політики України в галузі охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки», мав стати основою для запровадження більш ефективної та сучасної моделі екологічної політики.

Усвідомлення цієї геоecологічної реальності та того, що вона спричинена сукупністю історичних, економічних, екологічних, політичних та інших факторів, спонукає до пошуку оптимальних векторів міжнародної економічної інтеграції України з урахуванням екологічного чинника. З позиції удосконалення вітчизняної екологічної політики, стабілізації та покращення стану навколишнього середовища, забезпечення екологічної безпеки України завдання полягає в тому, щоб визначити стратегічні напрями та дієві механізми міжнародної інтеграційної взаємодії на шляху переходу до сталого еколого збалансованого розвитку.

Вибір інтеграційного спрямування України має ґрунтуватися насамперед на пріоритеті національних інтересів завдяки ефективній реалізації в регіональних об'єднаннях власних порівняльних та конкурентних переваг, залученню в Україну необхідних технологічних та енергетичних ресурсів, іноземних інвестицій, причому не шляхом поглинання (інвазії) її економіки тим чи іншим сусіднім регіональним угрупованням, а в результаті наближення, взаємної адаптації господарських структур у напрямку еколого орієнтованого розвитку та формування інтеграційної архітектури, що більшою мірою відповідає сучасним цінностям та принципам міжнародного економічного, екологічного, політичного співробітництва.

До речі, Україна щодо «індексу глобальної конкурентоспроможності, скоригованого на стійкість», розрахованого для 126 країн світу, у 2019–2020 роках посідала 73-тє місце з чітко окресленою прогнозною

перспективою погіршення екологічного чинника формування конкурентоспроможності національної економіки.

Цей прогноз, вочевидь, підтверджується тенденціями, виявленими під час розгляду зміни місця України у згаданому міжнародному екологічному рейтингу щодо «індексу екологічних досягнень». Таким чином, як свідчить проведений аналіз, млява державна екологічна політика ставить під питання покращення конкурентних позицій України у світовому економічному просторі через подальше послаблення стійкості її прогресу, потурання негативному впливу екологічного чинника забезпечення національної конкурентоспроможності.

Очевидно, що в такій непростій ситуації дуже важливо не помилитися з вибором пріоритетного вектора міжнародної торговельно-економічної інтеграції України, яка б сприяла ефективній реалізації національних інтересів у контексті екологічної та економічної безпеки держави.

Обґрунтування оптимального вектора міжнародної економічної інтеграції України з урахуванням екологічного чинника має, на наш погляд, спиратися на порівняльний аналіз стану навколишнього природного середовища в країнах Європейського Союзу та в країнах ЄврАзЕС/ГЗ, з одного боку, а з іншого – економічних, політичних, технологічних, інституційних та інших «фільтрів», що утримують або спрямовують прогрес їх національних господарств шляхом екологічного збалансованого розвитку.

Таке складне завдання частково здійсненне, по-перше, завдяки аналізу відповідності сучасних регламентуючих нормативних міжнародних інтеграційних документів критерію досягнення раціонального використання природних ресурсів згідно з цілями еколого збалансованого сталого розвитку. По-друге, завдяки порівняльному аналізу рівнів екологічного благополуччя країн – членів цих інтеграційних угруповань – через їхнє позиціонування у міжнародних екологічних рейтингах. Інтегральний результат проведення такого аналізу полягатиме у визначенні пріоритетного вектора міжнародної економічної інтеграції України з урахуванням екологічного чинника.

Виходячи з наведеного алгоритму, подаємо порівняльну характеристику головних нормативних документів, які є основою сучасної співпраці України з ЄС.

Розглядаючи сутність євроінтеграційного процесу України, слід зазначити, що він об'єктивно полягає у формуванні спільного з ЄС екологічного, економічного, соціального, політичного та правового простору. Це визначає й відповідні напрямки співробітництва та взаємодії України та ЄС.

Тут головним опорним нормативним документом є чинна з 1998 р. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими спільнотами та їхніми державами-членами. Особливу увагу у цій Угоді, яка визначає мету, зміст, структуру співробітництва,

приділено інтенсифікації вирішення проблем охорони та відтворення навколишнього природного середовища у контексті формування екологічно безпечного європейського простору.

Підкреслимо, що на порядку денному розвитку та поглиблення відносин Україна – ЄС знаходиться остаточна корекція проекту новітньої Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та її державами-членами, її підписання. Аналітичний огляд статей та положень цієї новітньої Угоди щодо міжнародного екологічного управління, екологічної політики, інструментарію екологічного регулювання, раціонального використання природних ресурсів відповідно до цілей сталого розвитку, охорони та відтворення навколишнього природного середовища дав можливість порівняти їх зі стратегічними цілями та завданнями щодо реалізації вітчизняної екологічної політики, визначеними Законом України «Про Основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2021 р.».

Порівняльний аналіз відповідності основних цілей реалізації стратегії екологічної політики України до 2021 р. та еколого орієнтованої частини проекту Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та її державами-членами свідчить не лише про їх адекватність, а й сконцентроване фокусування на раціональному використанні природи відповідно до цілей екологічно збалансованого сталого розвитку, забезпечення екологічної безпеки, посилення природоохоронної діяльності, підвищення економічної та природоохоронної ефективності екологічної політики, яка, як зазначається у проекті Угоди, «приведе до позитивних наслідків для громадян та підприємств в Україні та ЄС».

Динаміка світових позицій держав – членів ЄС за рівнем екологічної стійкості за останні сім років (протягом 2016–2021 рр.) на щаблях всесвітнього екологічного рейтингу наведена у табл. 1.⁷

Слід зазначити, що при оприлюдненні у 2017 р. цього міжнародного екологічного рейтингу фахівці систематизували країни світу у п'ять груп відповідно до позицій, що займаються тією чи іншою країною.

Узагальнюючи наведену динаміку позицій країн – учасниць ЄС, констатуємо їх високі досягнення у сфері збереження довкілля та потужні управлінські зусилля, спрямовані на підвищення ефективності національних екологічних політик, які, очевидно, підтверджують їх статус як цивілізованих еколого орієнтованих держав.

---

⁷ Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV, доповнений від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T030964.html

Таблиця 1

Динаміка світових позицій держав – членів ЄС за рівнем екологічної стійкості за останні сім років (протягом 2016–2021 рр.)

Страна	Місце у 2016 році	Місце у 2021 році
Австрія	6	7
Бельгія	39	24
Великобританія	5	9
Греція	19	33
Данія	7	21
Іспанія	23	32
Нідерланди	27	16
Німеччина	22	11
Польща	38	22
Франція	12	6

Підсумовуючи наведені аргументи та факти на арені досягнень, провалів, перспектив еколого збалансованого розвитку національних економік країн – членів ЄС, а також спираючись на проведений аналіз, логічно приходимо до висновку щодо пріоритетності євроінтеграційного вектора України з позиції підвищення дієвості та результативності державної екологічної політики, покращення стану довкілля як природно-ресурсної бази функціонування національного господарства та відтворення робочої сили, забезпечення екологічної та економічної безпеки країни, її конкурентоспроможності.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження екологічної безпеки як складової національної стійкості: світоглядний аналіз ми можемо зробити висновок про те, що екологічні проблеми сьогодення спричиняють небезпеку існування людини на всіх рівнях – від локального до глобального. Для України ці проблеми постають достатньо гостро, особливо зараз, оскільки має місце значна концентрація небезпечних виробництв, суттєва трансформація ландшафтів, неефективне використання природних ресурсів (у тому числі невідтворюване їх знищення), недостатня забезпеченість виробничих і контролюючих структур фахівцями у галузі екологічної безпеки.

На основі проведених досліджень доведено, що забезпечення екологічної безпеки є одним з основних пріоритетів розвитку суспільства. Ефективно управляти екологічною безпекою можна тільки на основі ретельного вивчення умов формування екологічної небезпеки у певному регіоні. Все зазначене визначає екологічну безпеку як актуальний науковий напрямок.

АНОТАЦІЯ

Екологічна безпека розглядається на основі чинної та сучасної нормативної бази. Описуються загальні засади, рівні та принципи реалізації екологічної безпеки. Характеризуються забруднюючі речовини та потенційно небезпечні об'єкти, що негативно впливають на навколишнє середовище, деякі види екологічного районування територій, порядок оцінки життєвого циклу продукту. Викладаються способи забезпечення екологічної безпеки та вимоги при здійсненні господарської та іншої діяльності, питання зеленого будівництва та девелопменту при інфраструктурному впливі на рослинні екосистеми.

Екологічна безпека як пріоритетна складова національної безпеки держави. Вивчено етапи виникнення та становлення цього наукового спрямування, проаналізовано вклади провідних науковців та наукових колективів у розвиток знань. Охарактеризовано основні проблемні питання. Запропоновано ієрархічну структуру екологічної безпеки.

У статті зазначено, що забезпечення інформаційної безпеки завдяки послідовній реалізації чітко сформульованої національної інформаційної стратегії значною мірою може сприяти забезпеченню досягнення успіху при вирішенні завдань у політичній, військовополітичній, військовій, соціальній, економічній та інших сферах державної діяльності. Так, втілення у життя вдалої інформаційної політики може суттєво вплинути на розв'язання внутрішньополітичних, зовнішньополітичних і військових конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Качинський А. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення. К.: НІСД. 2001. 312 с.
2. Новосельська Л. Аналіз економічних інструментів екологічного спрямування. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/atatural/1glpdp/2003_28/171_Nowoselska_LG_28.pdf.
3. Гошовський С., Рудько Г., Преснер Б. Екологічна безпека техноприродних геосистем у зв'язку з катастрофічним розвитком геологічних процесів. К.: ЗАТ «НІЧЛАВА». 2002. 624 с.
4. Измалков В.И. Экологическая безопасность, методология прогнозирования антропогенных загрязнений и основы построения химического мониторинга окружающей среды. С.-Петербург: Наука, 1994. 131 с.
5. Серов Г.П. Техногенна та екологічна безпека. М. 2007. 512 с.
6. Джоробеков, Ж. М. Екологічна безпека: поняття та зміст. Молодий учений. 2016. № 4 (108). С. 546-548. URL: <https://moluch.ru/archive/108/25919/> (дата звернення: 01.10.2022).
7. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV, доповнений від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/T030964.html

8. Апостолук С., Джигирей В., Апостолук А.. Промислова екологія. – К. Знання. 2005. 474 с.

9. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]: Закон України від 25.06.1991 № 1264-ХІІ. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-1>

10. Хвесик М.А., Степаненко А.В., Обиход Г.О. та ін. Екологічна і природно-техногенна безпека України в регіональному вимірі. К. : 2014. 339 с.

11. Melnyk O. The analysis of the EU regional approaches to the deciding of the ecological safety problems. 2017. № 1 (23). С. 36 – 42

12. Шмайдій В.М. Управління екологічною безпекою на регіональному рівні (теоретичні та практичні аспекти). Автореферат дис... д-технічн. наук. – Х., 2004. – 36 с.

13. Веклич О. Про екологічний аспект обґрунтування вибору інтеграційного вектора. URL: <https://zn.ua/ukr/ECOLOGY/ukrayina-yeschi-ukrayina-ms-.html>

Information about the authors:

Demchuk Lyudmila Ivanivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Ecology
and Environmental Technologies
Zhytomyr Polytechnic State University
103, Chudnivska str., Zhytomyr, 10005, Ukraine

Alpatova Oksana Mykolayivna,

Candidate of Biological Sciences,
Associate Professor at the Department of Ecology
and Environmental Technologies
Zhytomyr Polytechnic State University
103, Chudnivska str., Zhytomyr, 10005, Ukraine

Maksymenko Ilya Yuriyovych,

Postgraduate Student at the Department of Ecology
and Environmental Technologies
Zhytomyr State Polytechnic University
103, Chudnivska str., Zhytomyr, 10005, Ukraine